

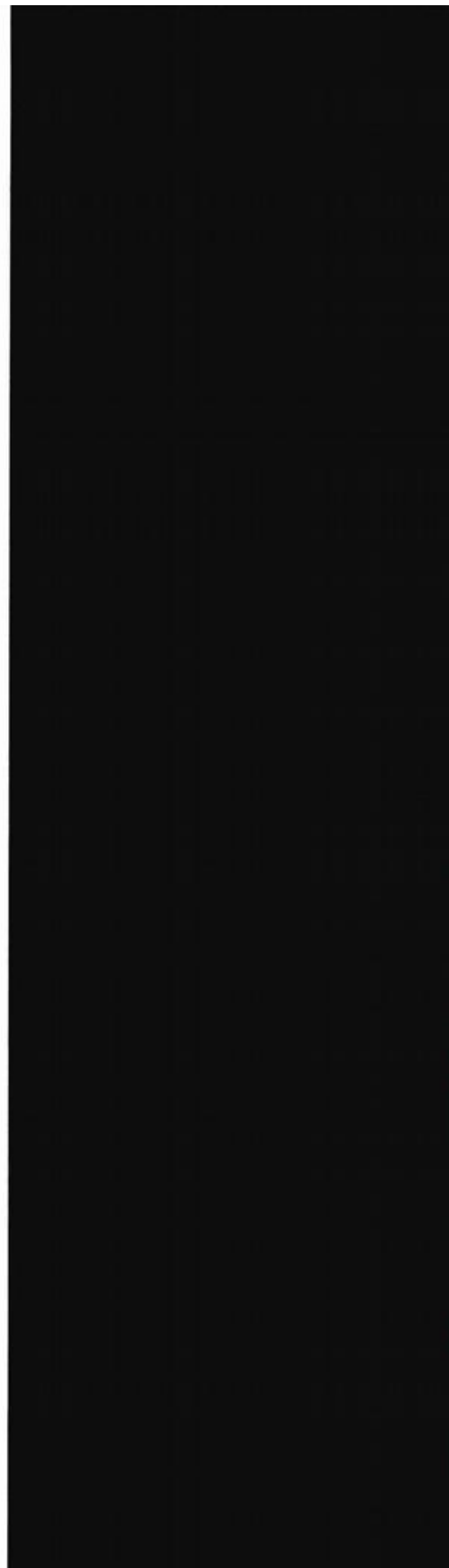
INTERVJU

T LOMAŽ PANDUR

KRIZA JE VJEČNO
STANJE UMJETNOSTI

VLATKA KOLAROVIĆ

Fotografije:
ALJOŠA REBOLJ

»RAD NA PREDSTAVI ADRENALINSKI JE ŠOK ZA SVE, I KAD ZABADAŠ NOŽEVE U SAMOGA SEBE DA BI NAŠAO
IMPULSE ZA STVARANJE, TO JE BOLAN PROCES, VRLO INTIMAN.«

INTERVJU

On je jedan od najkarizmatičnijih europskih kazališnih redatelja, a ta rečenica doista nije tek puka fraza. Svatko tko ga je upoznao ili s njim radio zna da Tomaž Pandur ima "ono nešto" zbog čega su mu čitavi ansambli, od glumaca do garderobijera, posve odani: inteligenciju i šarm, viziju i talent, eruditski um i sposobnost da snove pretvori u stvarnost. No ima Tomaž i neki poseban sjaj u očima kojima promatra svijet oko sebe, a tim je sjajem u devedesetima pokrio prvo kazališnu scenu Slovenije, a potom i Europe. Njegova prva, kulturna predstava *Šeherezada* živjela je na sceni više od desetljeća te gotovo da nije bilo grada u koji je došao režirati, od Madrida do Zagreba, a da nije uzburkao duhove, izazvao polemike i postao – prvorazredna kulturna senzacija.

Što ste radili proteklih mjeseci, između jesenske premijere *Rata i mira* u zagrebačkom HNK-u do nove predstave, Euripidove *Medeje*, koju trenutačno pripremate?

Prije svega, mnogo sam putovao, čitao i razmišljao. *Rat i mir* za mene je bio golemi umjetnički izazov. Slažem se s Babeljem, koji kaže da kada bi svijet mogao napisati samoga sebe, pisao bi poput Tolstoja. Danas mora odgovarati na još teža i kompleksnija pitanja nego u vrijeme nastanka romana. Naime predstava se pita što nam te velike priče znače danas, što će značiti sutra. Što nam govore o našem vremenu, nakon Hirošime, nakon 11. rujna, balkanskih ratova, istovremenog "osvajanja" svemira i gubitka vlastitog planeta. Psihoanaliza čovječanstva konačno je stigla do samoga središta problema, do pojedinca kao temeljne jedinice – odgovorne za vlastita ostvarenja: obitelji, društva i naroda... I upravo su se odatle počele radati nove ideje, misli, boje, zvukovi – za predstave koje će se tek dogoditi.

Odakle crpate energiju za opsežne pripreme i vrlo zahtjevne predstave?

Još se uvijek volim neprestano oduševljavati...

Uveli ste i neke promjene u svoj rad. Uz neke stalne glumce s kojima suradujete, poput Livija Badurine, napravili ste i audiciju za mlade glumce s Akademije.

Odlučio sam da za *Medeju* pozovem novu generaciju mladih glumaca, koji tako teško dobivaju priliku u nacionalnim institucijama. Uvijek sam tvrdio da upravo te institucije postoje zbog prodornih umjetnika, a ne, kao što je, nažalost, kod nas još uvijek praksa – obratno. Izabrao sam osam mladih glumaca za koje će to biti prvo veliko profesionalno iskustvo, rame uz rame s velikim glumcima kao što su Alma Prica i Livio Badurina.

Kakvi su ti novi mladi glumci?

Prekrasni su, još nisu "kontaminirani", imaju nevinost, spremnost na istraživanje, predan rad. Potpuno su slobodni, otvoreni.

Poznati ste kao veliki radnik, profesionalac koji već na prvoj probi poznaje svakog osobno, zna svako ime iz ekipe i ima potpunu viziju svog projekta. Je li to točno?

Ta stvaramo svjetove koje volimo, koje razumijemo i osjećamo. Svjetove kojima želimo pripadati i vjerovati u njih! To je odgovorna mislija. Svake večeri u univerzum šaljem poruke koje se pretvaraju u energiju. I zato je potrebno preuzeti svu odgovornost.

Dogode li se u ansamblu i svade?

Rad na predstavi adrenalinski je šok za sve, i kad zabadaš noževe u samoga sebe da bi našao impulse za stvaranje, to je bolan proces, vrlo intiman. Zbog toga je važno zajedništvo. Moramo se jako dobro osjećati jedni s drugima da bismo mogli razotkriti one dijelove sebe koje inače skrivamo. Zato je atmosfera stvaranja jedna od najvažnijih stvari: dobru predstavu ne možeš stvoriti u lošoj atmosferi, a još manje iz negativnih impulsa.

Gdje trenutačno živite i čime ste zaokupljeni?

Živim između Madrida, Zagreba, St. Peterburga i Dubrovnika. Trenutačno sam u Zagrebu, kamo me drugi put zaredom pozvala intendantica HNK-a Ana Lederer. Najviše sam zaokupljen Euripidovom *Medejom*, dakle putovanjem Zlatnog runa s Istoka u Svemir, a preko Balkana – jer Medeja je, bježeći s Jazonom i Zlatnim runom, oplovila s Argonautima čudesan put, koji neki istraživači danas nazivaju mogućim kulturno-političkim granicama Balkana. Predstavu pripremamo u HNK-u za Dubrovačke ljetne igre, gdje će se 3. kolovoza održati i premijera. U osnovi djela to je intimna tragedija nesretne ljubavi. Priče Kora oko nje priče su o politici, povijesti, vlasti, ratovima, Olimpijadama, Zlatnom runu, vladarima, gradovima, o lokalnim kultovima, magijskim ritualima i legendama. Tu danas dolazi Medejin duh zapitati se zašto je Jazon uopće trebao isploviti prema Kolhidi, ne bi li doznao u čemu su Argonauti pogriješili. A odgovora nema... Čini se da je nenapisana povijest putnika, beskućnika, iseljenika i prognanika sastavljena od njihovih izbjegličkih tišina. U toj tišini danas, četiri tisuće godina nakon što se Jazon iskrcao na pješčanu obalu Kolhide, Medeja će se u Dubrovniku i Zagrebu pokušati prisjetiti nekih riječi, lica i dijelova priče. Nama, koji mislimo da sve znamo o toj priči, te su tišine neke posve nove priče.

INTERVJU

Je li naporno živjeti na mnogo adresa? Kako se nosite sa stalnim putovanjima?

Već sedamnaest godina živim tako što vrijeme mjerim naslovima projekata. To je bilo prije njemačke *Božanstvene komedije* i nakon španjolskoga *Hamleta* i netom prije ruskog *Fausta*... Mi redatelj imamo i poseban, ograničen rok trajanja. Rok uporabe obično nam istječe na dan premijere (smijeh). Do početka idućeg projekta. Naravno, naporno je, ali takav je način života moj izbor i odluka. Kada mi više ne bude odgovaralo stanovati tamo gdje radim, to ću promijeniti...

Na koji se način trenutačna kriza društva, nezaposlenost, ali i opća kriza morala odražavaju na rad u kazalištu i samo kazalište?

Kriza je umjetnosti i prije svega kazalištu očito imanentno stanje. Zapravo, ne sjećam se da sam ikada stvarao izvan te krizne kategorije. Dakle... Umjetnost, nažalost, ne može ništa riješiti, može samo promatrati, uznemirivati, buditi i opisivati. Za teatar vrijedi poznata Andrićeva misao da pojedinac i narod mogu svoju slobodu sačuvati jedino tako da su stalno i neprestano budni, u svakom trenutku na oprezu i na straži. A vi sada zamislite kakav je to život... Slažem se s Barthesom, koji kaže da je umjetnička djelatnost uvijek sumnjiva, zato što remeti udobnost etabliranih smislova, zato što je istovremeno vrlo skupa i besplatna i zato što društvo još uvijek ne zna što bi mislilo o toj raskoši. Teatar ne može ništa riješiti, može samo promatrati, uznemirivati, opisivati, remetiti... I postavljati uvijek nova pitanja.

U kojoj mjeri suvremeni europski teatar, kojemu i vi pripadate, ima političku odgovornost i/ili stupa u dijalog sa stvarnošću? Postoje li možda i neki vidljivi mikrotrendovi u kazališnim poetikama i estetikama?

Roland Barthes nekoliko je tjedana prije smrti talijanskom redatelju Antonioniju napisao poetičko pismo u kojem opisuje koje osobine mora, prema njegovu mišljenju, imati umjetnik. Njegove riječi lako možemo prenijeti i na suvremeno kazalište 21. stoljeća. To su: budnost, razumnost i, najparadoksalnija od svih – krhkost. Budnost je ljubavna budnost, budnost želje, mentalna budnost. Razumnost znači da umjetnik ne pomišlja smisao i istinu. Koliko je zločina čovječanstvo počinilo u ime Istine. Koliko ratova, represija, strahova, genocida za pobjedu jednog isključivog smisla! Umjetnik zna da smisao neke stvari nije njezina istina: to je ponašanje razumnost, zbog nje se ističe u zajednici, u krdu fanatika i bezobzirnih ljudi. Treća je osobina krhkost, koju predstavlja njegov osjetljivi pogled na svijet, to da vidi stvari koje drugi ne vide. Krhkost je zapisana već u esenciju umjetnikova poslanstva jer su mnogi uvjereni da društvo može preživjeti bez umjetnosti.

Kada se osvrnemo na vaš dugogodišnji rad, stječe se dojam da vas pola Slovenije obožava, a druga polovina prezire. Je li teško živjeti s takvim podijeljenim reakcijama javnosti i medija? Ha-ha-ha... Još uvijek mi dakle ostaje nekih milijun potencijalnih gledatelja. Ha-ha... Ta definicija, koja je postala općeprihvaćena, o mojoj kontroverznosti prava je izmišljotina, plod senzacionalističke ili diletantske usmjerenosti slovenskih medija i njihovih urednika. Ali svaka je obitelj nesretna na svoj način, kaže Tolstoj (smijeh)... Umjesto kritike čitamo opise i slobodne sastavke o događajima, bez argumentacije, stručnosti i referentnosti, uglavnom povezane s osobnim ukusima i osobnim interesima, pa čak i političkom

pozadinom. Danas u Ljubljani, recimo, članke i kritike piše i jedna službenica Ministarstva za kulturu te ih nesmetano objavljuje u većim slovenskim medijima. Vulgarnost i perversnost bez premca. Stručna je kazališna kritika, znate, znanstvena, teatrološka disciplina, sastavni dio kreativne kazališne komunikacije, i zahtijeva stručnjaka koji poznaje i razumije kazalište u vremenu i prostoru – samo tako može postati neizostavni segment kazališnog stvaranja koje može voditi i usmjerivati razvoj umjetnosti.

Kada zavirite u sebe, što vidite? Tko je pravi Tomaž Pandur i kako se nosite s njim? Koje su vaše najbolje strane, a koje mane?

Imam tu sreću da je kazalište moje ogledalo u pozitivnom i negativnom smislu. Kako se mijenjaju predstave, tako se i sam mijenjam. Ili barem to želim.

Proglašavali su vas kazališnim čarobnjakom, velikim estetom i eruditom, poneki i larpurlartistom. Koliko vam je u kazalištu važna slika, a koliko riječ?

Po definiciji, mora riječ u kazalištu meso postati. To je i naša Biblija. U kazališnom procesu slika i riječ samo su posljedice izvorne misli predstave. Mene prije svega zanima ta misao, dinamična aktivna misao, koju režiram u kazališnom polju. Teatar je za mene još uvijek alkemijski proces.

Koliko na vas utječu novi mediji, pokretne slike, filmska montaža i dominacija vizualnih atrakcija u današnjem svijetu? Smeta li vam hiperprodukcija slika, informacija, ekrana? I jesmo li, kao mahnuti konzumenti tehnologije, na neki način postali zagađivači digitalnog okoliša?

Ne. Svaka slika, pa makar bila hiperproducirana, u sebi sadržava razlog svog postojanja, svoju povijest, svoju ljepotu – pa čak i u ružnoći, neku misao, emociju ili ideju koju opravdava njezino postojanje. Mi smo svi svjedoci značajnosti postojanja tih slika. Pogledajte samo Sikstinsku kapelu.

Kada gledate svoje rane predstave, koje su u mnogočemu bile ispred svog vremena, revolucionarne u samom pristupu ideji kazališta, strahujete li od ponavljanja, ili možda od nemogućnosti istraživanja novoga? Može li današnje kazalište, u ovako postavljenim ekonomskim i političkim sustavima, uopće biti revolucionarno?

Danas je, recimo, snaga kazališta prije svega u dobrom poznavanju funkcija i namjene naših osjetila. Pet neuroloških stupnjeva preko kojih naš mozak procesuirao vanjske impulse predstavlja fascinantan kibernetički stroj kojim se može igrati na bezbroj načina i u bezbroj kombinacija.

Kako će, po vama, izgledati budućnost Zapada? I kako bi se ekonomska budućnost mogla odraziti na duhovnu i estetsku?

Ne znam, ali istina je, kao što kaže Zwiig – nema ništa gore nego kada se umjetnik na kraju pretvori u propovjednika. Prava je umjetnost sebična, ne želi ništa drugo osim sebe i svog savršenstva. Čisti umjetnik mora misliti samo na sebe, ne na čovječanstvo... Kada je osjećajan, umjetnik koji želi pomoći, poboljšati, voditi, propovijedati, njegova umjetnost gubi svu moć. ☹

»MI REDATELJI IMAMO I POSEBAN, OGRANIČEN ROK TRAJANJA. ROK UPORABE OBIČNO NAM ISTJEČE NA DAN PREMIJERE.«